

A Hold

Amint kisuhantunk a falum markából, elhagytuk a villanyfényeket, s visszaneéztem, a haragosan piros Holdat pillantottam meg, amely a mélyen hallgató Bükkerdő fölött, utánunk rohant.

Megdöbbsentem, mert nyilvánvalóan láttam, hogy üldöz. Nemegyszer tréfált meg, amíg a mezők fiaként tartott számon. De akkor játékosan. Ilyennek sohase láttam.

Azok játékok voltak, amikor a patak szélén úgy csillantotta a vizet, hogy én a közepének néztem, és ugrás közben, a túlsó part helyett a mélyvizbe szöktem, a virágzó bodzafát fehér kísértetté varázsolta, farkassá a nappal jól ismert kökénybokrot. És ezt mind mosolyogva csinálta, s kacagtak a csillagok is.

Hányszor elnéztem, amint bújócskázott a fellegek között, vagy az éjszakai viharral rohant szembe, s gyermekként féltettem, hogy szétszelik tüzes kardjukkal a csattogó villámlások. Hány vihar után láttam, amint diadalmasan mosolyog az ég temérdek sziporkája közt, rajta a pakulár, aki a bokron szárazsztja megázott kapcáját.

Az üldöző Holdra pillantva, valami riadt önvád és szorongás fogott el, a morogva rohanó gépkocsiban. A faluban a villanyfények alatt nem vettem tudomást róla. A csillagos égről sem.

Azokból az apró, emberkéz alkotta égőkből sugárzó világítás magába fogott, kizárta látásom elől a hold- és csillagragyogással felém kiáltó végtelent.

Most, ha hátrapillantottam, döbbsenten néztem a kocsink után rohanó Holdra. A tájon, a kocsiból tekintve, ólmos, fémes súllyal élettelen holdvilág hevert. Előttünk, az úton harsogó erővel vágta szét a két reflektorsugár ezt a halottinak tűnő holdvilágot, s bezáródtunk, hozzákötöttünk kocsistul ahhoz a mesterséges fényhez.

Szép volt ez az agresszív, támadó sugárzás, amely leleplezte a lapuló kotymányokat, leszkódó köveket, traktornyomokat. De bennem nem oldódott a szorongás, sőt fokozódott. A minden porcikájában emberalkotta kocsí bezártságában, az egyetlen sajtóságos szag vattájában, a kimért reflektorfényben rabnak éreztem magam.

A Hold futása a lapály kitérülésében lelassult. Feloldódott haragos pirossága is. Hanem az üldözés, az nemhogy csökkent volna — belülről tevődve lelkemben nyugtalanított.

Tudtam, hogy nem halott, nem is fémes az a kocsiból annak látszó holdvilág, hanem nagyon is élő, és mesés szép gazdagsággal telidestele. Tudtam, ha kiszállnék, s úgy nézném a hegyek, dombok vonalait, azok lágy mozdulatokkal intgetnének, a leszállott harmat sejtelmes csillogással nézne rám a fű hegyén, bársonyos árnyékom körül erősebb volna a megtorló holdsugár, és a patak vizén játékos csodák fürdetnék egymást. Állnék a holdvilágos, csillagos égre nézve, illatok hullámverésében, s nem hatnának rám a nehézkedési erő törvényei sem, mert ez a lebegés nem tartozik a hatáskörükbe.

De én a gépkocsiban vagyok. Csodálatos a gép. Az úrhajó az emberi tudás dicsőségének fénylő égiteste. A kabin ablakán kinéz az Úrhajós. Számára új világra tekint. De csak annyit lát, amennyit az ablakkerete megszab neki, amennyit az őt *magába záró világ* engedélyez a számára. A *teljes világ* megoszlik két

világra. Egyik a végtelen, magábanvaló, másik a mesterséges, amelybe bezárkózza a teljességből zárja ki magát az ember. Ezt a ki- és bezártságot éreztem a rohanó gépkocsiban.

— Ó, te Hold! — néztem a koci ablakán át a fényes korongot. — Te, emberláb-nyomtól pecsétés égitest, be messze vagy attól, a kapcáját szarító, pásztoros, régi, méla Holdtól.

Ebben az utóbbi, felgyorsult tíz évben, hangtalan tájadról tekintett szét az ember a döbbenetesen fenséges mindenség meztelen arcába. Onnan szemlélte az abszolút-fekete, némaságos égbolt merev, mosolytalan, komoly csillagait; földünket, amelynek gyönyörű kék fénye, rejtve önmagába zárja annyi minden dicsőségünk mellett sok-sok fájdalomunkat, balgaságainkat s lesújtó szegyenünk csúf penészfoltjait.

— Ó, te, továbbra is csak a változatlan Hold vagy, aki voltál, semmit nem módosult pályád, lényeged sem, amiért emberláb taposta szikláid. De közben az emberiség számára a világ és a világ számára az ember jaj, hogy megváltozott!

Mosolygysz, hideg Hold, hogy — ez mit érdekli a befoghatatlan világ-mindenséget? Hát ezért kísérsz te? Vitatkozni akarsz? Én az égiekkel rég nem vitatkozom. Vagy talán már nem is számítasz éginek, mióta emberek lábnyoma rajtad?

Már a belső-világ-mindenségből hallak. Belső világomból, melynek naprendszerét üstökösök, rémes szorongások járkák.

— Na na! — hallom gúnyos figyelmeztetésed. Hát legyen igazad. Ezt a mostani szorongást hírből sem ismertem, amikor a bokrot s a rajta kapcáját szarító pászort láttam egykor telekorongodon.

— De azt ne feledd el, hogy akkor is voltak szorongásaid, csak nem ilyen jelleggel. Azoknak nem volt még ilyennyire az okuk, miként ma, az ember. Akkor nagyrészen a természet volt társad. Ezeknek a mai szorongásaidnak főképpen magad, az ember az oka. Az ember — fajtád —, mert, ugye, az állat is óvakodik, figyel, állati ösztöne parancsai szerint. Szorong az is, de nem tudja, hogy szorong. Csak az ember tudja, s hogy szabadulhasson szorongásaitól, a legparányibbtól a végtelenségig kutat, tapogat, és mind mélyebbre hatol a kiszemelt ponton, lázas, nyughatatlan, éber értelmével. Valamitől folyton menekülőben van.

— Tehát szerinted a magasabb rendű értelem és vele a teljesebb tudás felfokozottabb szorongásokkal jár?

— Na, azért ne vágj fel. Költő vagy, költőként felérzel egyet-mást. Azokhoz mérten is, amit hajdan tudtál, tudogatsz valamit, de ez csak viszonylag, csak így „fokozottabb”.

— Jó, jó, de a kérdés, amit felvettem?

— Hát idehallgass, én láttam az ösödöt, láttam a küszöbön. Küszöbén annak az ősi állapotnak, mikor az állati létből ugrott át az emberré válásba. Magas és széles volt, százezer évvel mérhető a küszöb. Büszke vagy erre a huszadik századra. De akkorát soha nem ugrott a fajtád, mint az a hajdani küszöbgrás volt. Most pedig újólág küszöb elé jutott.

— Ezt hogy s miként érted? És a kérdésemre még nem kaptam választ.

— Azt mondtam „az emberré válásba ugrott”. Mert, látod, millió év se volt elég, hogy kivesse végleg az állatit magából. Már rég az ég felé emelte fejét, de testében ott van, ha változottan is, az állati forma. Gyönyörű értelme az, mely kiemelte a nagy vadcsaládból.

— Én a kérdésemre igénylem a választ.

— De hát éppen ezt teszem most. Én láthattam egykor fajtád a legelső, megdöbönt emberi, vad szorongásban. Egy másik, akkori magához hasonló toppant elébe a kevésbokrú, ritkás őserdő tisztásán. S nagyon meglepődött. Nagyon, mind a ketten. Sok volt a vadállat, de szokásaikat eléggé ismerte. Azokhoz könnyű volt alkalmazkodnia. De ehhez, ehhez a hozzá hasonlóhoz? Ez éppen azáltal váltott félelmet, hogy ő nem csupán csak ösztöneiben, de már tudatosan is alkalmazkodott az előállt helyzethez. És ezáltal, mindig kiszámíthatatlan viszonyulásában, örökké meglepő s egyben félelmes volt. Mindketten megtorpantak. De hogy, de hogy megijedtek! Hanem, ravaszul, az ijedségüket már akkor is rejtjen igyekeztek, és a legjobb védekezés a támadás elve alapján, szikrázó szemmel méregették, ijesztgették egymást. Még agyarszerű, nagy szemfogaikat is kivicsorították, izmuk

fitogatva, szőrös mellükre is rá-rádöndítettek. Míg közülük aztán az egyik, talán a gyengébb vagy talán a félnkebb, meghátrált, s eltűnt a ciheres lombjai közt. A terepen maradt győztesben azután oly mértékben oldódott fel a szorongás, mint ahogy a vesztes félben fokozódott. És azon az éjen a győző annyival aludt nyugodtabban a fa ágai közt, mint amily mértékben a másik meghátrált előle.

— Megdöbbenesz, ha azt akarod mondani, hogy százezer évek vonulatain át az a magatartás kísért el korunkig.

— Alapjában az hat, csak százezer évek annyi áttétele rejti, színezi át, s éppen ezért, hogyha azt állítanám, hogy az fokozódott a jelenlegi fok-ra s győtrő szorongássá, lemosolyognának.

— S a százezernyi fényévek határát fürkésző emberagy hogy nem figyelt fel rá, s ha igen, miért nem figyelt fel eléggé e mélyében rejlő vészes maradványra?

— Mondtam már, azért, hogy az áttételeknek nagy végtelensége elfedi, de rejtve ma is még jelen van. Példákat hozhatnék a hatalmi erők fitogtatásából. Ember vagy. Figyeld meg. Magad is láthatod.

— Megdöbbenesz, te Hold — riadtam meg. — Igen. Agyam rejtett mélyén, szorongásaimnak hullámverésében nemegyszer felsejlett, bár még csak testetlen sejtésként, hogy szinte apokaliptikus válság előtt áll a mai emberiség. Te egy újabb küszöb elé juttatásunkat látod mindezekben?

— S legalább olyan nagy jelentőségűnek, mint az az első volt.

— És úgy gondolod, hogy alkalmas az ember ennek a küszöbnek átalugrására?

Az embernek a nagy természethez való legelső tudatos alkalmazkodása volt az a pillanat, amelyben az első öröm megszületett, s akkor jelentkezett az első kiállás a félelem ellen. Az ember azóta betelhetetlen az örömmel, és harcol a félelem ellen. Ez az erő hajtja a természet minden rejtett törvényének felkutatására. És feltárásukkal újabb s folyton újabb, nemegyszer csodáknak tűnő titkos erők birtokába jutott. Közel jutott, addig, hogy az emberiség s nem a másik ember végül önmaga is. Társadalom nélkül vagy kívül azon ma, mindinkább, ugyanúgy nem élhet az ember, mint ahogy a Holdon nyomot hagyó fajtád elpusztul, hogyha az indulás percétől magára hagyja a földi emberiség. De a Kozmoszban is az emberiség volt végig velük, s kezét a szívverésükön tartotta éberben. Elszomorítóan idejét múlta hát, hogy az ember ma is még az embertársától tart leginkább. A mai emberi tudományhoz méltó és a társadalmi valóság szintjéhez való új, másszerű gondolkodási mód szükséges ahhoz, hogy a megbolydult ember felülkerelkedjék gyötrelmes válságán, mind félelmetesebb sok-sok szorongásán. S mert a válságnak egyik, mélyben rejlő, legerőteljesebb gyökérzete éppen a másiktól való állati félelem, ezt kell a küszöbön efelől hagynia, s túlnan rajta már csak Emberként haladni tovább az okosan szervezett fejlődés félelmetlen útján.

— És ha nem lesz képes erre az ugrásra az emberiség? — szakadt fel belőlem ismét a kételkedő kérdés.

— Képes kell hogy legyen. Más kiútja nincsen. Magáért szükséges, hogy képes legyen rá! — jött a biztató és fenyegető válasz.

— De hát értelmünk se lát előre mindent. Gépeket teremtve már addig jutottunk, hogy ők, a gépeink, ma holnap elkezdene a teremtményüként kezelni bennünket.

— Ha a föld magán is viseli kezetek ember-nyomat (bár nem mindig szerencsésen), a világmindenség azért ugyanaz a változtathatatlan. Az, melyben az emberiség teremtődött.

Csodálatos emberagyatokban már a legelső tudatos felismerés, hajdan, valami elemi alapvető törvény felismerése volt. Ez a törvény pedig már akkor, eleve visszahatott, vissza az emberi agyra, újabb s újabb felismerés irányába. Hát ez az értelmes, csodálatos agy az önmaga teremtette veszedelmeket is képes lesz még talán jókor felismerni.

— Igen. De azért még hány magasabb rendű agy is, tán a legtöbbször, magáért, magában gondolkozik, külön.

— Rejtett vicsszítás, szemszíkraztatás ez, hiú melldöngetés. Egyéni fölényre szánt és éppen ezért sorvadásra ítél.

— A tudomány, amely a tudományoktól elszakad, magába, különálló részként nem, nem segítője, de már veszedelmes ellensége lehet az emberiségnek. S mivel tudod, hogy még van ilyen, hát azért riadozol attól, amint

mondottad, hogy „Gépeket teremtve már addig jutottunk, hogy ók, a gépeink ma holnap elkezdének a teremtményükként kezelni bennünket“.

— Nem túlzol-e, mikor mindent az emberre hárítasz át, s végül már önmagáért is egyedül őt teszed csupán felelőssé?

— Az ember tettéért nem a természet csak önmaga felelős. De ha a tettével megbontja a természet szép egyensúlyát, bosszúlatlan ez a tette sose marad.

— Na, látod, vitázó felem, én erre felfigyeltem már rég: *természeti ember*, földműves koromban. Mert ó, hogy szerettem én a természetet. Mélyen láttam, hogy a természettel, melynek maga is része, az ember nem állhat háborús viszonyban. Örökké éreztem, hogy a mindenség, a természeti világ ősi törvényei mindig azonosak örök-önmagukkal. És a mindenkori ember *tudásában*, ott sem más, ezeken kívül álló törvény, de csak mindig ezek nyilvánulhatnak meg. És nem tudtam soha azt a fogalmazást magamévá tenni, hogy ezzel, itt és itt legyőztük, mi, az emberek, a természet erejét. Mondd csak, itt, ebben a megfogalmazásban, nem az a hajdani agyarcvicssorítás és mellődöngetés nyilvánul meg, melyről az elébb már szó volt?

Gyökkenve hallgattam el. A Hold hátraugrott, én meg, durva lökődéssel, előrezökentem a gépkocsiban. A vejem oly egyből fékezett, hogy kocsink velem együtt nyögött. Leányom ijedten ébredt szunyókálásából, s elől, a reflektorfényben egy halálosan megrejtett nyúl tehetetlenkedett. Mintha szörnyű ketrec zárta volna magába, néhány hisztériás ugrás után, a réműlettől megbénult a fénynyalóban.

Halálra tiporhatta volna a gép. De vezetője idejében kikapcsolta a fényyszórókat.

A Holdat, most vettem észre, újra, igazán, mert az, amelyikkel útközben vitatkoztam, az belső világomban, nem a csillagok között jött velem, Régóta hordozott, gyöttrő kérdéseim meg nem oldódtak, de mert nagyon terheltek, ha másként nem tudtam, magamban vitázva ki kellett mondanom. Az egyszerű s elég gyakori, közúti eset, a belső vitám következtében, drámaian elnagyult előttem. A dübörögve rohanó gépkocsi óriás szörnyeteggé nőtt, s az elvakító, mesterséges fényben, tehetetlenné bővülve magamat láttam a rohanó szörnyeteg előtt.

Kinyitottam a kocsiját, s kiléptem az életet lélegző, neszező tájba, amelyen az igazi holdvilág simitotta arcom. Távolságba mentem a gépkocsitól, de a gépi büztől bénított szagló érzékeim csak percek múlva fogták fel a holdvilágos mező illatait, a föld leheletét, és hallani kezdtem a lőtűcsök üvegcsengettyű-hangjait. A hegyvonulat lágy lebegését láttam a selyemszövetű holdfény alatt, és a felhőtlen, csillagos égbolt semmivel össze nem mérhető, feloldó fenségét.

Milyen balga is az ember, aki mesterségesen teremtett világában szorong, mint a nyúl a reflektorfényben — visszhangzott vissza, előbbi, belső vitám. — A megkettőzött *Egy*, a természeti és társadalmi világ szembeállítása szkizofrén nyugtalanságot termel azokban, akik nem egységében élnek a kettőt. És feltettem magamnak a kérdést: próbálta-e felmérni valaki már, hogy egy új égitest felfedezésének értéke miképpen viszonylik a kárhoz, amely az élő szentgyörgybogárfény elvesztésével éri az embert?

Nagyot lélegeztem a mező élő illatából. Végigsimitottam a hideg fémen, amely a gépkocsi volt. Belezártam magam, hogy lefussa velem Kolozsvárig a hátralevő hetven kilométert.

A vitától is fáradtan, útközben elszunyókáltam, s csak a Feleki tetőn nyitottam fel a szemem. Legelőbb az villant az eszembe, hogy gyalog még csak a Magyarózd és Ludas közötti, kövecses úton ballagnék. Az erős villanyfény alól nézve halványnak, távolinak tetszett a Hold. Az ég fekete volt, a csillagai mintha mind a kitarúit völgyben gyűltek volna meg, elbűvölő fénytengerként sziporkázott felém városom.